

STEFÁN ANTAL KRISZTIÁN

A SZERVEZETT BŰNÖZÉS ALAKULÁSA NÓGRÁD MEGYÉBEN A KÁDÁR-KORSZAK ELSŐ ÉVEIBEN – EGY DOKTORI KUTATÁS MARGÓJÁRA*

A hazai szervezett bűnözés történeti kutatása nem nyúlik vissza hosszú időszakra. Az első publikációk és tanulmányok az 1990-es évek végén, illetve a huszadik század elején jelentek meg, majd a téma az elmúlt évtizedben kezdett leginkább kiterjedni a történelemtudományon belül. Ezen rövid időszak azonban elegendőnek bizonyult, hogy egy paradigma jelenjen meg, melynek értelmében a szervezett bűnözés Magyarországon az 1970-es évek elején jelent meg, az 1968-ban bevezetett új gazdasági mechanizmus következményeként.¹ Több tényező is szerepet játszott abban, hogy ez így alakult. Többek között nagymértékben szélesedett a piac, és elkezdődött a „fridzsiderszocializmus” időszaka, aminek következtében a legtöbb háztartásban megjelent a televízió, a mosógép, a porszívó és a hűtőszekrény.² Az életszínvonal emelkedett, a hétköznapi élet egyre tervezhetőbbé és könnyebbé vált. A program tartalmazott egy olyan célt, hogy az addig kizárólag az állam által irányított, a bürokratikus koordináció szerint szerveződő gazdasági életbe bevonja a privát szféra szereplőit, és ezzel részben utat nyisson bizonyos piaci folyamatoknak. Ez annyit jelentett a gyakorlatban, hogy aki sokat dolgozott, vagy ki tudta játszani a rendszert, az jobb életszínvonalat tudott biztosítani magának. Sokan vállaltak másodállást, de a leleményesebbek kihasználták a munkahelyük által biztosított lehetőségeket, és fusizni kezdtek. Ezek következtében viszonylag rövid idő alatt megerősödött a második gazdaság, melynek legális-féllegális módjait kihasználva néhányan látványosan meggazdagodtak.

Ezen folyamat középpontjában a gebinezés állt. Ennek a vállalkozási formának az volt a lényege, hogy az állam bizonyos üzlethelyiségeket (pl. étterem, presszó) és azok berendezéseit ingyenes használatra kiadta néhány vállalkozószellemű személynek, akik legtöbbször a párthoz köthető emberek vagy sikeres sportolók voltak. A gebinesek a bevételeik bizonyos részét befizették a fenn tartó állami vállalat számlájára, de a nagyobb részét megtarthatták. Azok, akik ügyesen trükköztek, akkora bevételre tehettek szert, ami az átlag fölé emelte

* A kutatás az FK 137821 „Politikai átmenetek és rendszerváltások – Az észak-magyarországi vármegyék tisztviselőinek társadalomtörténeti vizsgálata (1944–1950)” projekt keretében, az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával valósult meg.

1 A reformcsomagot ugyan leállítják 1972-ben, de a gazdaságra gyakorolt hatása, amely a vállalatok számára nagyobb önállóságot biztosított, fennmaradt.

2 *Valuch Tibor*: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp. 2001. 294–313.

őket, és lehetőséget biztosított, hogy drága sportautókkal, nyaralókkal, emeles házzal tűnjenek ki a tömegből. Ezt a folyamatot segítette a külföldi turizmus fellendülése is, amely az 1970-es évekre jelentősen segítette a gebinesek meggazdagodását, akiknek a zsebében sokszor dollár- vagy márkakötegek is lapultak. Ennek a folyamatnak az lett a következménye, hogy ezek a meggazdagodott üzletemberek lettek a szervezett bűnözői csoportok célpontjai. A rózsadombi villák kirablására az idő előrehaladtával egyre több csoport vállalkozott, akik egyre kifinomultabb technikákat és módszereket alkalmaztak, amit az egyre növekvő tippadóhálózat is segített.³ Később megjelent a prostitúció is a szervezett bűnözés palettáján, miután a betöréseket egyre több ember követte el, így a konkurencia miatt az alvilági szereplőknek új bevételi forrásokat kellett keresniük.⁴

Ebből a rövid összefoglalásból kitűnik, hogy amint a gazdaságban megjelennek piaci folyamatok, illetve a bürokratikus mellett némileg megerősödik a piaci koordináció, úgy ez lehetőséget biztosít a szervezett bűnözés megjelenésre. Doktori kutatásomban azonban azzal a hipotézissel vágtam bele, hogy a második világháború vége és az új gazdasági mechanizmus bevezetése között eltelt időszakban szintén találkozhatunk szervezett bűnözéssel, azonban teljesen eltérő formában és minőségben, mint az 1970-es években. Ezen elképzeléseimben fontos támpontot adott Bócz Endre és Lakatos János, akik szerint az 1940-es évek végén is megjelent egyfajta szervezett bűnözés. A szerzőpáros úgy vélekedett, hogy a második világháborút követő átmeneti időszakban Budapesten gyakoriak voltak a betöréses lopások, valamint a második világháborús teherautókkal és fegyverekkel elkövetett fosztogatások.⁵

Mellettük fontos szerepet töltött be a kutatásom során Bezsenyi Tamás, aki több esettanulmányban mutatta be, hogy a különböző bűnözői csoportok miként követtek el különböző gazdasági bűncselekményeket az 1960-as években az állami vállalatok ellen.⁶

Jelen tanulmányomban szeretném összegezni a kutatásom eddigi eredményeit, bemutatni a kutatás legfontosabb kérdéseit, problémáit, majd egy rövid kitekintést tenni a szervezett bűnözés szempontjából Nógrád megyére a Kádárkorszak első éveiben.

3 *Bócz Endre – Lakatos János: A kriminalisztika egyes aktuális elméleti kérdései.* Bp. 2008. 54.

4 *Dezső András: Maffiózók mackónadrágban. A magyar szervezett bűnözés regényes története a 70-es évektől napjainkig.* Bp. 2019. 12–109.

5 *Bócz E. – Lakatos J.: A kriminalisztika egyes aktuális i. m. 52–55.*

6 *Bezsenyi Tamás: „Nem szabad minden egyszerű tolvajlásból rendszer-ügyet csinálni”: A szocialista kori magánkereskedelem és állami vendéglátás területén jelentkező szervezeti és szervezettséget mutató bűnelkövetői hálózatok összehasonlítása.* In: *A normán innen és túl.* Szerk. Kovács Janka – Kökényessy Zsófia – Lászlófi Viola. Bp. 2017. 47–77.

A szervezett bűnözés fogalmi keretei

A szervezett bűnözést mint fogalmat meghatározni igen bonyolult, nehézkes feladat, ezért az ebben a témában kutató személynek nincs könnyű dolga. A szervezett bűnözésnek nincs egy minden szakterület és minden ország által elfogadott konkrét definíciója vagy jelentése. Klaus von Lampe kutatómunkája jól példázza ezt a problémát, hiszen a német jogász és kriminológus több mint 150 meghatározást gyűjtött össze a fogalomról az elmúlt években.⁷

A sokféle meghatározás, illetve fogalomhasználat oka, hogy a szervezett bűnözésnek más-más megjelenési formái vannak az egyes országokban, amik szorosan összefüggenek az országok politikai, társadalmi és gazdasági berendezkedésével, aminek köszönhetően lehetetlen ezt egy pontos definícióval leírni, ami minden esetre igaz.⁸ Bezsényi Tamás egyik tanulmányában megkülönbözteti a szervezeti bűnözés és a szervezett bűnözés fogalmát. A szervezeti bűnözés szerinte „*alapvetően jogi személlyel rendelkező gazdasági szervezet tagjainak egy informális kapcsolati rendszerből fakadó illegális együttműködését jelenti, amelyben az elkövetési magatartást nem pusztán az egyéni haszonszerzés motiválja – ahogy a munkahelyi bűnözés (occupational crime) esetében –, hanem a szervezet jövedelmezőségének és hatékonyságának elősegítése a cél*”.⁹ Ezzel szemben a szervezett fogalmát a szocialista időszakra vonatkozóan úgy lehetne meghatározni, mint „*személyek laza kapcsolódása, akik csupán közös érdekek fűznek össze, de munkahelyük és adott esetben társadalmi státuszuk eltér, így lehetséges egy alapvetően informális hierarchiát azonosítani a szervezett bűnözői csoporton belül*”.¹⁰ Ezen szempontok alapján megállapíthatjuk, hogy a szervezeti bűnözés esetében a keretet a legális gazdasági szervezet, a közös munkahely határozza meg, amely egyfajta fedőtevékenységként is megjelenik a csoportban. Ezzel szemben a szervezett bűnözés esetében a csoportban szereplő embereknek általában nem azonos a munkahelyük, és gyakran a vezető személy a többi csoporttag kijátszására törekszik.¹¹

Véleményem szerint a második világháborút követő időszakban a szervezeti és a szervezett bűnözés nem válik ketté olyan élesen, mint az 1970-es évek első felében. Ennek oka, hogy az 1940-es évek végétől, amint megvalósulnak az államosítások, a legtöbb bűnözői csoport rá van kényszerítve arra, hogy hozzákapcsolódjon a közellátáshoz. Ezen majd csak a második gazdaság megerősödése fog változtatni, amikor a korábban említett meggazdagodott kereskedők által birtokolt anyagi javak megszerzése nem kapcsolódik szorosan az állami vagyonhoz.

7 <http://www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm>, letöltés 2022. jan. 4.

8 *Berta Krisztina: A szervezett Bűnözés.* In: *Kriminológia – Szakkriminológia.* Szerk. Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek – László – Lévay Miklós Bp. 2006. 423.

9 *Bezsényi T.: „Nem szabad”* i. m. 48.

10 Uo. 48–49.

11 Uo. 49.

A legtöbb témával foglalkozó kutató fontosnak tartja, hogy különbséget tegyünk két fogalom, a bűnszervezet és bűnszövetkezet között. A bűnszövetség egy sokkal tágabb fogalom, a pontos meghatározás szerint két vagy több ember együttműködését értjük alatta, akik bármilyen bűncselekményt elkövethetnek, tevékenységi körük bármekkora lehet. Ezzel szemben a bűnszervezet kifejezés alatt három vagy több ember együttműködését értjük, akik kizárólag súlyos bűncselekményeket követnek el, és tevékenységi körük egy vagy maximum két területre korlátozódik. Bűnszervezetek Magyarországon csak a rendszerváltás után jelentek meg, így az általam vizsgált időszakban csak bűnszövetkezetről beszélhetünk.¹²

Ahogy a fejezet elején említettem, nagyon nehéz pontos definíciót adni a szervezett bűnözés fogalmának, ezért én a kutatásom során inkább a jellemzőit vizsgálom. Az Európa Tanács Szervezett Bűnözés Büntetőjogi és Kriminológiai Kérdéseivel Foglalkozó Szakértői Csoportja (PC-S-CO) megfogalmazott kötelező és esetleges kritériumokat ahhoz, hogy a szervezett bűnözés megállapítható legyen.¹³ Bár közel fél évszázaddal később határozták meg, véleményem szerint ezek az összetevők alkalmasak arra – csekély rugalmassággal a korban fennálló viszonyok miatt –, hogy az 1950-es években Nógrád megyében működő szervezett bűnözői csoportokat is vizsgáljuk velük. Kötelező összetevőnek számít, hogy a bűncselekményt több, legalább három személy kövesse el, az együttműködésük hosszú távra vagy határozatlan időre szóljon, súlyos bűncselekményeket kövessenek el, mindezt az anyagi haszonszerzés és/vagy hatalmi pozíciószerezés érdekében. Az esetleges kritériumok közé tartozik, hogy valamennyi résztvevőnek meghatározott feladata vagy szerepe legyen, kialakuljon a belső fegyelem vagy ellenőrzés valamilyen formája, megfélemlítési céllal jelen legyen az erőszak vagy más módszer alkalmazása. Befolyásolják a politikát, a médiát, a közigazgatást, a rendészeti szerveket, az igazságszolgáltatást, illetve a gazdasági életet, kereskedelmi vagy üzleti formákat alkalmazzanak, jelen legyen a pénzmosás, és nemzetközi együttműködés történjen. A szakértői csoport véleménye szerint – bár a törvénybe csak a kötelező összetevőket vették bele – a kötelező összetevők közül az összesnek, az esetleges kritériumok közül pedig legalább kettőnek fent kell állnia.¹⁴

A szervezett bűnözés alakulása 1945 és 1956 között

Ahogy a bevezetésben már szót ejtettem róla, a hazai szervezett bűnözéssel foglalkozó kutatások jelentős része csak az 1970-es évekre teszi a magyaror-

12 *Nyitrai Endre*: A szervezett bűnözés elleni küzdelem büntetőjogi és kriminalisztikai eszközei. Doktori értekezés. Pécs. 2017. 23–32.

13 *Kiripovszky Csaba*: Az emberkereskedelem és a szervezett bűnözés kapcsolata a prostitúció tükrében. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. 8. (2007). 79–80.

14 *Stefán Antal Krisztián*: „Minden bűnügynek vannak elgondolkodtató, megfontolásra érdemes tanulságai.” In: *Historia Nostra V.* Szerk. Dinnyés Patrik. Eger 2021. 127–128.

szági szervezett bűnözés kialakulását. Eddigi, valamint jövőbeli kutatásommal ezt a megállapítást szeretném igazolni vagy cáfolni. Azzal a hipotézissel vágtam bele a doktori kutatásomba, hogy Magyarországon már a második világháború után is megjelent a szervezett bűnözés, majd átalakulva, jóval szűkebb keretek között, de egészen az 1970-es évekig fentállt, amikor is a második gazdaság megerősödésével már sokkal kiterjedtebb formában valósult meg. Ebben a fejezetben szeretném összegezni az eddigi kutatásom eredményeit, amely Magyarország, különös tekintettel Nógrád megye esetében vizsgálta a szervezett bűnözés megjelenését, átalakulását.

Bócz Endre és Lakatos János véleménye szerint a szervezett bűnözés mint probléma az államszocializmusban két időszakban merült fel a jogalkotók és jogalkalmazók között. Az egyik a már többször emlegetett az 1970-es évek második fele, a másik a második világháború után néhány évvel.¹⁵

A szervezett bűnözést 1945 és 1956 között három jól elkülöníthető szakaszra lehet bontani. Az első szakasz (1945–1947) elején a háború miatt romokban heverő Budapest volt a szervezett bűnözés színtere. Ez az időszak ideális volt az éjszaka portyázó bűnözői csoportoknak, hogy kis értékű rablásokat, betöréseket elkövessenek. Ekkoriban a rendőrség létszáma is jelentősen megcsappant a háború előtti időszakhoz képest, így a bűnelkövetők szinte zavartalanul tudtak tevékenykedni.¹⁶ A rendőrség csak 1946 elején kezdte újraszervezni magát, különösen Budapesten, hiszen itt jelentek meg először a kerületi kapitányságok, illetve a BRFK különböző osztályai, valamint a híres Razzia-csoport. Az R-csoportnak az utcák biztosítása, az éjszakai bűnözés megfékezése volt a feladata, nem utolsósorban pedig a rendőrség tekintélyének helyreállítását remélték tőlük. A csoport tagjai általában a Magyar Kommunista Párthoz valamilyen szinten kötődő emberek vagy fiatal sportolók voltak.¹⁷ A rendőrség megerősödésének köszönhetően a bűnözők is elkezdtek tökéletesíteni a módszereiket. A bűncselekményeket már előre eltervezték, és főleg olyan személyek vagy üzletek ellen követték el, akiknél nagyobb mennyiségű ékszer vagy készpénz volt megtalálható.¹⁸ Ezek mellett általában hamis okmányokat és fegyvereket is használtak, az arcukat pedig elrejtették, hogy nehezebben ismerjék fel őket. Miután egy-egy akcióval végeztek, általában egy eldugott bérházhoz hajtottak, és ott osztoztak a zsákmányon.

1947-re a kereskedők már redőnnyel védték az üzleteiket, valamint a rendőrség is megerősítette létszámát és pozícióját a fővárosban, ezért a szervezeten működő bűnözői csoportok vidékre, Budapest vonzáskörzetébe szorultak ki. Itt elsősorban postahivatalokat raboltak ki. Pár hónap alatt Bonyhád

15 *Bezsenyi Tamás*: A szervezett bűnözésre rászervezett a média: Avagy mi történik, amikor a magyar alvilág prominensei megszólalnak. Médiakutató: Médiaelméleti folyóirat 4. (2015) 21.

16 *Moldova György*: Bűn az élet... Riport a rendőrökről. Bp. 1985. 6.

17 *Ádám Zsigmond*: Reszless, alvilág! Bp. 1984. 15.

18 A forint 1946. augusztusi bevezetése miatt, valamint az infláció lassú csökkenése miatt már megérte készpénzt is rabolni.

Örkényespusztán, Balassagyarmaton és Kakasdon törtek be a postahivatalokba, ahonnan nagy mennyiségű készpénzzel távozhattak, de például Gödöllőn is meggyilkoltak egy lovaskocsival hazafelé tartó családot, illetve a Gyöngyös–Budapest között közlekedő MÁVAUT-autóbuszjáratot is megállították, az utasok pénzét és értékeit ellopták.

1948-ban, miután vidéken is kezdett stabilizálódni a rend, a szervezett bűnözés is átalakult. Az erőszakos bűncselekményeket felváltotta a gazdasági bűnözés.¹⁹ Ekkoriban egyre többen foglalkoztak újra tiltott szerencsejátékkal, de komoly hangsúlyt kapott a tőzsdézés, a valutázás és a csempészés is. Ennek oka a hadigazdaságról való átállás és a jelentős terményhiány volt. A közellátás katasztrofális állapotban volt, valamint az ipari munkásság reálbérének drasztikus csökkenése is komoly problémákat okozott. A bűnözés központja a Szabadság téren található Tőzsdepalotában volt, ahova a rendőrség többször szervezett nagyszabású razziákat. A rajtaütések sikeresek voltak, hiszen több ezer dollárt és frankot foglaltak le, valamint jelentős mennyiségű csempészáru került a hatóságok kezére. Az éjszakai élet egyik fontos személye, Nagykovácsi „Tivi” Tivadar, azonban átsurrant az ellenőrzéseken, és a továbbiakban is igyekezett pénzhez jutni. Társaival nagy mennyiségben vásároltak fel zsírt és cukrot Budapesten, amit aztán jelentős felárral Bécsben eladtak.²⁰

Jelentős helyszín volt még a Teleki piactér, amely egy ócskapiacnak adott otthont. A téren ruhadarabok, bőrtermékek és néhány kisebb méretű áru cserélt gazdát nap mint nap. Ezen a helyen kezdett először kiépülni egy vizonteladói hálózat, melyben az ügyeskedő nepperek egyre több pénzt tudtak keresni, valamint itt jelentek meg először a külföldről érkező bűnözők, akik a gyors meggazdagodás, valamint a nyugatra szökés reményében kifosztották az árusokat.²¹ A rendőrségnek végül sikerült felszámolnia ezt a fajta bűnelkövetést is, miután megindult a szakmai alapokon újrastrukturált rendőrképzés, valamint új alapokra helyezték a rendőrség felépítését. Először megalakult a kilenc kerületi rendőr-főkapitányság, majd a megyerendezést követően létrehozták a tizenkilenc megyei, illetve a fővárosi rendőr-főkapitányságot.²²

A szervezett bűnözés harmadik szakaszához 1950 után érünk el. Ez a fázis már nem különül el olyan drasztikusan a másodiktól, mint a második az elsőtől. A bűnszövetkezetek továbbra is gazdasági bűncselekményeket követtek el, de piacok helyett pályaudvarokon, nyilvános tereken cseréltek gazdát az áruk, így ez a tevékenység a hatóságok számára szinte láthatatlan volt. Ezenfelül megjelentek új módszerek, melyeknek már nem a személyi, hanem az állami tulajdon megszerzése volt a célja. Ennek hátterében az államosítások álltak, hiszen az 1950-es évekre már a legtöbb üzem, gyár vagy vállalat az állam

19 A rendőrség igyekezett lépést tartani ezzel a folyamattal. A Razzia- mellett megalakult a GR (Gazdasági Rendészet)-csoport, akik ezekre a bűnügyekre specializálódtak.

20 *Ádám Zs.*: Reszkess, alvilág! i. m. 187

21 Uo.

22 *Sas Ferenc*: A 125 éves a fővárosi rendőrség története 1881–2006. Bp. 2006. 44.

tulajdonában volt, ezért aki igazán sok pénzt akart szerezni, annak az államtól kellett azt elvennie. Ezek mellett fontos szerepet kapott a munkahely. A bűnszövetkezetek tagjai legtöbbször azonos munkahelyen dolgoztak, vagy munkahelyük révén kerültek kapcsolatba egymással, és így kötöttek ismeretséget, majd követtek el közösen bűncselekményeket. Eddigi kutatásaimban több ilyen bűnszövetkezetet vizsgáltam. Ezek közül kiemelném a somoskőújfalusi vasutasokat, a salgótarjáni szeszcsalókat, valamint a kisterenyei és a salgótarjáni fűtőház dolgozóit. A vasúti dolgozók 1952 és 1955 között Csehszlovákiából csempészték be a határ túloldalán dolgozó kollégáikkal együttműködve különböző háztartási cikkek (pl. ceruza, borotva, kisebb ruhadarabok), amelyet aztán a vonatokon, illetve a különböző állomásokon próbáltak eladni. Az áruiterítésnek köszönhetően egészen Szombathelyig eljutottak ezeket a termékek. A salgótarjáni szeszcsalók különböző vezetői beosztásokban tevékenykedtek a város állami vállalatainál. Papp Mihályné az Utasellátó Vállalat salgótarjáni telephelyének vezetője volt, és így került kapcsolatba először a Szeszforgalmi, majd a Borforgalmi Vállalatok helyi telephelyének vezetőivel. Ezeknek a Vállalatoknak 3%-os veszteség volt engedélyezve a készletből, és mivel ezt nem használták ki, Papp Mihályné tanácsára elkezdtek ezt a részt saját céljaikra árusítani. Később csatlakozott hozzájuk Papp Mihály is, aki az Utasellátó Vállalat hatvani telephelyének a vezetője volt. Az utolsó általam említett csoportba a salgótarjáni és a kisterenyei fűtőházi dolgozók tartoznak. Zsigrai György bérszámfejtőként dolgozott az említett helyeken, és rájött arra, hogy a bérszámlellenőrök nem ellenőrzik a fizetési jegyzékeken a váltakozó illetményadatokat, így ezen a címen munkatársainak bármekkora összeget ki tudott utalni. Ezért ezek után megállapodott a fűtőházi dolgozókkal, hogy magasabb fizetést utaltat ki nekik, ha ők visszaosztják az emelés felét. Ezzel a módszerrel Zsigrai majdnem megtriplázta a havi fizetését.²³

Jól láthatjuk, hogy ezekben az esetekben nagyon erősen megjelenik a munkahely szerepe. Bezsényi Tamás ezeket az eseteket említette tanulmányában mint a szervezeti bűnözés tipikus példái. Véleményem szerint azonban fontos kiemelni, hogy a korszakban a munkahely egy nagyon erős közösségformáló erőként hatott. Ezenfelül mivel minden állami kézben volt, ezért ezeknek az előre eltervezett módon bűncselekményeket végrehajtó szervezett bűnözői csoportoknak is nagyon egyértelmű volt, hogy csakis az állami vagyonszerzésével és csak összedolgozva tudnak illegális bevételekre szert tenni. Ennek fényében én úgy gondolom, hogy az 1950 és 1956 közötti időszakban a szervezeti és a szervezett bűnözés nem különül el egymástól. Bezsényi tanulmányában ugyan Gelenczei Mihálynak és társainak nem volt közös munkahelye, de azt a helyzetet használták ki, hogy a tévesztés harmadik hulláma még nem indult el, így a termelőszövetkezet szerepét átvéve ők árusították a mezőgazdasági termékeket. Gelenczei és társai nem azonos munkahelyen dolgoztak akkor, amikor a bűncselekményt elkövették, de ismertségük szorosan

23 *Stefán A.*: „Minden bűnügynek” i. m. 127–131.

összefüggött azzal, hiszen a korábbi termelőszövetkezeti múlt szerepet játszott ismertségük kialakulásában. Az általam vizsgált eseteknél pedig – mivel nem mezőgazdasági dolgozók volt szó – adott volt egy gazdasági struktúra, aminek a hibáit kihasználva tudtak jelentős anyagi bevételekre szert tenni a benne tevékenykedő személyek.

A szervezett bűnözés helyzete Nógrád megyében 1957 és 1961 között

Ebben a fejezetben néhány esetet mutatok be röviden, és ezeket hasonlítom össze a korábban ismertettekkel. Az esetek tanulmányozása során azt állapítottam meg, hogy a bűnözés nem követte a politikai változást. Ez nem is meglepő, hiszen az állami struktúrában nem következett be tényleges változás. A Kádár-korszak első öt éve alapján továbbra is a munkahelyi bűnözés a legjelentősebb. Jól visszaköszön ez az érsekivádkerti malom dolgozóinál, akik 1958 elején a tavaszi vetőmagot osztották ki. Ezt a munkát egy jegyzék alapján végezték, de amelyik gazdának volt sörárpája, azt elcserélték vetőmagra, majd a sörárpát saját maguk adták el a sörgyárnak.²⁴

A malom dolgozói a kukorica és az árpa darálásánál megfigyelték, hogy a gép a darálás közben a termények egy bizonyos részét kiszórja magából. Ezt követően több éven keresztül ezeket a kiszóródott darabokat összegyűjtötték, és maguk kezdtek kereskedni vele. Összesen 2 mázsa kukoricán és 35 mázsa árpán adtak túl közösen.²⁵

Hasonlóan munkahelyhez kapcsolódó bűncselekményeket követtek el a Salgótarjáni Kiskereskedelmi Vállalat dolgozói, akiknek bizonyos munkatársai különböző élelmiszerek beszerzését végezték a megyében, így kapcsolatban álltak bizonyos vállalatokkal, ahonnan ismertségük révén a beszerzési listán nem szereplő termékeket is tudtak szerezni, amelyeket a kereskedelmi árnál 20-30%-kal drágábban értékesítették.²⁶

Ami viszont változás, hogy megjelent a vállalatokat átszövő bűnözés. Erre jó példa Hegedűs Ferenc esete, aki a Budapesti Női- és Gyermekruha Vállalat instruktora volt. Hegedűs a Nógrád megyei Földművelésügyi Népboltokkal tartotta a kapcsolatot, és a szállítmányozásokat intézte. Kapcsolatban volt azonban olyan kereskedőkkel is, akiknek a termékei nem kerültek bele az állami elosztórendszerbe, és Hegedűs biztosította számukra, hogy a ruháik eljussanak a Nógrád megyei Földművelésügyi Népboltokba, amennyiben a profit 30%-át megkapja. Együttműködése volt több mint harminc üzlettel és azok eladóival, akik szintén részesültek az eladásból származó összeg egy kisebb hányadából. Később csatlakozott hozzá Fónagy Pál, aki a Budapesti

24 Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL NML) XXV.4.c. Balassagyarmati Megyei Bíróság büntetőperes iratai, 1953–1993. (a továbbiakban: XXV.4.c.) Bf 416/1959, a tárgyalás jegyzőkönyve szerint.

25 MNL NML XXV.4.c. Bf 419/1958, a tárgyalás jegyzőkönyve szerint.

26 MNL NML XXV.4.c. Bf 713/1959, a tárgyalás jegyzőkönyve szerint.

Cipőnagykereskedelmi Vállalat instruktora volt, majd több budapesti áruház dolgozójával is összeköttetésben álltak, így a térség egy igen lényeges bűnözői csoportjáról beszélhetünk, melynek köszönhetően – illegálisan – számos Nógrád megyei boltba eljuthattak megyén kívüli kereskedők árucikkei.²⁷

Ennek fényében elmondható, hogy nagy átalakulás nem figyelhető meg az 1950-es évek első felében. A bűnözői csoportok továbbra is gazdasági bűncselekményeket követtek el, és megalakulásukban pedig fontos szempont volt a munkahely. Ennek köszönhetően kerültek kapcsolatba egymással az emberek, valamint a munkahelyük révén tudtak olyan pozícióba kerülni, amely lehetőséget biztosított számukra, hogy extra jövedelemre tegyenek szert. Ahogy láthattuk, megjelent a több munkahelyet összekötő bűnözés, és ennek következményeként több vállalat egy erre alkalmas személye is összefogott. Ezek a bűncselekmények továbbra is kerülték a feltűnést, és tevékenységükre igaz volt, hogy erőszakmentes eszközöket alkalmaztak.

Összegzés és jövőkép

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a magyarországi szervezett bűnözéssel kapcsolatos kutatások több nehézséget is jelentenek a kutatók számára. Egyrészt létezik egy olyan paradigma, amely egyértelműnek tekinti, hogy hazánkban csak az 1970-es évektől beszélhetünk szervezett bűnözésről. Nagyon kevesen kérdőjelezik meg ezt az állítást, de ahogy a tanulmányomban olvashattuk, látszanak olyan jelek, amelyek szerint a szervezeten történő bűnelkövetés a második világháború után is megjelent, igaz, egy nagyon speciális, tipikusan az államszocializmushoz illeszkedő rendszerben.

A másik ilyen nehézség a fogalmi keret meghatározása. A szervezett bűnözés egy nagyon dinamikusan fejlődő fajtája a bűnelkövetésnek, így az mindig igazodik az egyes országok politikai, gazdasági és társadalmi helyzetéhez. Ennek eredményeként lehetetlen egy konkrét fogalommal meghatározni minden olyan tevékenységet, amely a világ egyes országaiban szervezett bűnözés révén jelen van. Ezért is értettem egyet azokkal a kutatókkal, akik szerint a szervezett bűnözést érdemesebb a jellemzői alapján vizsgálni, és ezt a módszert fogom alkalmazni a doktori kutatásomban is.

Leginkább a Nógrád megyében és a fővárosban tapasztaltak alapján három jelentős fázisra bontottam a szervezett bűnözést 1945 és 1956 között. Az első szakaszban (1945–1947) a szervezetlen, koordinálatlan, többnyire a nyílt utcán elkövetett bűncselekmények voltak a jellemzőek. Ez a módszer azonban csak a rendőrség megerősödéséig volt hatékony és működőképes, utána már a hatóságok hatékonyan léptek fel az ilyen módszert alkalmazó csoportok ellen. A második szakaszban (1948–1949) már egy kevésbé nyilvános színtéren követtek el bűncselekményeket a szervezett bűnözői csapatok, ekkor jelent meg ismét a

27 MNL NML XXV.4.c. Bf 483/1958, a tárgyalás jegyzőkönyve szerint.

tőzsdézés, a csempészsés és a valutázás. Ehhez hozzájárult a háborús vereség miatti rossz gazdasági helyzet és a mindennapi nélkülözés. Ez a fajta bűnözés akkor volt leginkább jellemző, amikor a nagy piactereken szinte zavartalanul lehetett túladni az árukon, valamint lehetőség volt ezek további értékesítésére. Amikor azonban a rendőrség razziai egyre sikeresebbnek bizonyultak, akkor ezek a cselekmények már rejtett szintéren folytatódtak a harmadik szakaszban (1950 után). Ekkor az árukat már nem piacokon, hanem például vasúton vagy vasúti pályaudvarokon adták tovább. Megjelentek másfajta gazdasági bűncselekmények is, például a közokirat-hamisítások, árdrágító üzérkedések vagy csalások, amelyek a bűnszövetkezet tagjainak jelentős anyagi hasznot szereztek több éven keresztül.²⁸

Azonban 1957 és 1961 között jelentős változások nem figyelhetők meg a harmadik szakaszhoz képest. Ennek négy oka lehetett véleményem szerint. Az első, hogy a gazdasági szerkezet nem alakult át olyan mértékben, mint például az 1945 és 1950 közötti időszakban. A bűnözői csoportoknak gyakorlatilag ugyanazon a pályán kellett mozognia, mint a Rákosi-korszakban látott ügyeskedőknek. A második, hogy ahogy Bezsényi Tamás, valamint Bócz Endre és Lakatos János fogalmazott, az 1950-es évek végén vagy az 1960-as évek elején még nem alakult ki egy kiterjedt karrierbűnözői réteg.²⁹ Ennek oka az lehet, hogy akik esetleg változást tudtak volna hozni az 1950-es évek első felében tapasztaltakhoz képest, elhagyták az országot a sikertelen forradalom idején vagy utána.³⁰ A harmadik tényező pedig szorosan összefüggött az első kettővel. Ahogy Rainer M. János is megfogalmazta, az 1956-os forradalom megváltoztatta a struktúrák tapasztalatát.³¹ Az emberek gondolkodásmódja megváltozott, és már nem gondolták, hogy a szocializmus időszaka hamarosan véget érhet. Ennek köszönhetően megfigyelhető egyfajta elfogadás és betagozódás a rendszerbe. A legvégső, azaz a negyedik ok pedig, hogy a megtorlás idejében valószínűleg kevesen akartak belekeveredni egy csoportosan elkövetett bűncselekmény miatti tárgyalásba. Egyrészt tarthattak attól, hogy az ilyesféle tevékenységet összemossák a rendszer elleni elégedetlenséggel vagy fellépéssel, másrészt egy ilyen környezetben esetleg súlyosabb ítéletet is kaphatnak a megváltozott közhangulat miatt.

A jövőbeni kutatással az a célom, hogy térben és időben is tágítva megvizsgáljam, hogy Nógrád, Heves, valamint Borsod megyékben milyen változások figyelhetők meg a szervezett bűnözés esetében 1945 és 1968 között. Szeretném megvizsgálni, hogy mennyire voltak ezek a bűncselekmények általánosak, kik voltak azok a személyek, akik részt vettek ezekben a csoportokban,

28 *Stefán A.*: „Minden bűnügynek” i. m. 125-126.

29 *Bezsényi T.*: „Nem szabad minden” i. m. 49.; *Bócz E.* – *Lakatos J.*: A kriminalisztika egyes aktuális. i. m. 54.

30 *Bezsényi T.*: „Nem szabad” i. m. 49.

31 *Rainer M. János*: Az 1956-os forradalom – az 50. évfordulón túl. Esemény és struktúra. In: Esemény és narratíva. Szerk. Kötél Emőke – Rainer M. János. Bp. 2013. 107–117.

illetve milyen minőségi változás figyelhető meg az évek előrehaladtával az egyes megyékben, valamint az Észak-magyarországi régióban összesítve.

Felhasznált szakirodalom és források

- Ádám Zsigmond: Reszkess, alvilág! Budapest 1984.
- Berta Krisztina: A szervezett Bűnözés. In: Kriminológia – Szakkriminológia. Szerk. Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós. Bp. 2006.
- Bezsenyi Tamás: „Nem szabad minden egyszerű tolvajlásból rendszer-ügyet csinálni”: A szocialista kori magánkereskedelem és állami vendéglátás területén jelentkező szervezeti és szervezettséget mutató bűnelkövetői hálózatok összehasonlítása. In: A normán innen és túl. Szerk. Kovács Janka – Kökényessy Zsófia – Lászlófi Viola. Bp. 2017. 48–49.
- Bezsenyi Tamás: A szervezett bűnözésre rászervezett a média: Avagy mi történik, amikor a magyar alvilág prominensei megszólalnak. Médiakutató: Médiaelméleti folyóirat 4. (2015) 21–37.
- Bócz Endre – Lakatos János: A kriminalisztika egyes aktuális elméleti kérdései. Bp. 2008. 52–60.
- Dezső András: Maffiózók mackónadrágban. A magyar szervezett bűnözés regényes története a 70-es évektől napjainkig. Bp. 2019. 12–109.
<http://www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm>, letöltés 2022. jan. 4.
- Kiripovszky Csaba: Az emberkereskedelem és a szervezett bűnözés kapcsolata a prostitúció tükrében. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 8. (2007). 79–80.
- Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárának (MNL NML) vonatkozó fondjai
- Moldova György: Bűn az élet... Riport a rendőrökről. Bp. 1985.
- Nyitrai Endre: A szervezett bűnözés elleni küzdelem büntetőjogi és kriminalisztikai eszközei. Doktori értekezés. Pécs 2017. 3–52.
- Rainer M. János: Az 1956-os forradalom jelentésváltozatai – az 50. évfordulón túl. Esemény és struktúra. In: Esemény és narratíva. Szerk. Kötél Emőke – Rainer M. János. Bp. 2013. 107–117.
- Sas Ferenc: A 125 éves a fővárosi rendőrség története 1881–2006. Bp. 2006. 44.
- Stefán Antal Krisztián: „Minden bűnyügynek vannak elgondolkodtató, megfontolásra érdemes tanulságai.” In: Historia Nostra V. Szerk. Dinnyés Patrik. Eger 2021. 111–142.
- Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp. 2001.